

УДК 378.112:005.1

А. М. КРАМАРЕНКО

Бердянський державний педагогічний університет, Бердянськ

ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕДАГОГІЧНИМ ПРОЦЕСОМ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкривається теоретичний аспект технологій управління педагогічним процесом у вищій школі. Доведено, що впровадження у практику вищої школи якісно нових технологій управління педагогічним процесом істотно впливає на гуманізацію всіх складових діяльності викладача.

Ключові слова: технологія, технології управління педагогічним процесом, особисто орієнтовані технології, гуманізація педагогічної свідомості.

До пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку суспільства належить модернізація системи вищої освіти України. Це вимагає суттєвого оновлення діяльності вищих педагогічних навчальних закладів на основі національних потреб та традицій євроінтеграції, що має на меті вдосконалення особистісно-професійної підготовки фахівців, здатних компетентно виконувати багатофункціональну педагогічну діяльність.

Варто підкреслити, що нова соціальна реальність внесла суттєві зміни в освітню політику сучасної вищої школи, теоретично перемістила акценти на життєві цінності, проте на практиці не все так досконало. У зв'язку з цим педагогічна громадськість відчула гостру потребу в розробці нових технологій управління педагогічним процесом особистісної спрямованості.

У даному контексті поділяємо думку академіків АПН України В. Андрущенко та В. Бондаря стосовно того, що технологізація як цілісне впровадження інтенсивних технологій навчання – ознака інноватики [1, с.17].

Однак упровадження нових технологій у сучасну педагогічну практику просувається дуже повільно, перш за все, через недосконалість сучасних технологій управління освітою в цілому та технологій управління процесом впровадження інновацій зокрема.

Питання управління освітою та управління педагогічним процесом у навчальному закладі на сьогодні є пріоритетним напрямком вітчизняної науки та розглядаються у роботах учених: О. Ануфрієвої, Ю. Бабанського, В. Бондаря, М.Гриньової, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, О. Єльнікової, В. Маслової, В. Пікельної, М. Поташніка, Р. Реванса, В. Симонова, П. Третякова, Н. Тализіної, К. Ушакова, І.Якиманської та інших.

Ці роботи свідчать про те, що науково-педагогічна думка поступово йде шляхом розробки та стимулювання розвитку освіти. Однак, поки що залишається недостатньо розробленим питання технологій управління педагогічним процесом у вищій школі.

Мета статті – розкрити теоретичний аспект технологій управління педагогічним процесом у вищій школі.

Системоутворюючими факторами технологій управління педагогічним процесом в умовах гуманізації управління вищим навчальним закладом є освітня діяльність та освітній процес.

При конструюванні та реалізації гуманізованого освітнього процесу необхідна особлива робота викладача з виявлення суб'єктного досвіду кожного студента, оскільки в означеному процесі відбувається «зустріч» цього виду досвіду із суспільно-історичним, який задається навчанням.

У даному контексті доцільно розкрити позицію В. Крижка з приводу того, що управління освітою повинно бути вітальним, спрямованим на основну ціль – формування нової людини. Тривалий час, зазначає науковець, людина розвивалася за біологічними законами Ч. Дарвіна, за економічними законами К. Маркса, прийшов час розвиватися відповідно до власного «Я» в системі макрокосму [2, с. 384].

Розкриваючи вище окреслене питання, неможливо залишити поза увагою докторське дослідження В. Кушніра «Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи» [4]. Так, автором створено моделі управління педагогічним процесом. Розглянемо означені моделі більш досконало.

Моделі управління педагогічним процесом на основі класичної науки, вказує науковець, ґрунтуються на об'єктивних методах, точному характері законів, раціонально-логічному способі пізнання, абстрактному мисленні. Управління педагогічним процесом на основі неklasичної науки продовжує автор, допускає неоднозначність результатів управлінських дій педагога. Постнекласичне управління педагогічним процесом, за В. Кушніром, ґрунтується не тільки на зовнішньому управлінні, а й на самоорганізації та самоуправлінні. Сутність синергетичного підходу до управління педагогічним процесом полягає в тому, що він орієнтується на внутрішнє, іманентно властиве самому педагогічному процесу, а не на наміри суб'єкта управління [4, с.14-15].

Разом з тим В. Кушнір, визначаючи рівні управління педагогічним процесом, вказує, що вищим рівнем є діалогічний, який забезпечує найбільш широкі можливості гуманізації даного процесу.

Виходячи з того, що особистість студента в умовах гуманізації управління педагогічним процесом має стати метою, результатом і основним критерієм роботи вищої школи, необхідно створити такі умови, за яких студент займе суб'єктну позицію, це: створення ситуації гарантованого успіху, авансової довіри, душевного комфорту, вільного вибору рішення. Створення відповідних умов для життєдіяльності головного суб'єкта навчально-виховного процесу забезпечується шляхом видучення з практики викладачів таких методів, як повчання, менжорство, але активного використання якісно нових технологій навчання й виховання.

Нині в теорії та практиці вищої педагогічної освіти накопичено значні наукові напрацювання з методики впровадження нових педагогічних технологій (К. Баханов, С. Бондар, І. Богданова, М. Гриньова, Л. Даниленко, В. Євдокимов, М. Кларин, Г. Селевко, І. Смолюк, С. Сисоєва, П. Сікорський, Т. Назарова, О. Пехота, О. Пометун, І. Прокопенко, Д. Чернілевський та ін.).

Термін «технологія» походить з грецької *techne* – мистецтво, майстерність, ремесло + *logos* – знання, вчення, тобто «знання про майстерність». На сьогодні його тлумачать по-різному: як сукупність виробничих операцій, методів, процесів, способів, що використовуються в якій-небудь справі; як сукупність знань про них; як навчальну дисципліну, яка викладає ці знання [7, с. 855]. Відсутність монізму щодо трактування цього поняття породило в педагогіці різноманіття його розуміння, розширення та поглиблення змісту, широку й тривалу наукову дискусію, суперечності щодо визначення технології в педагогічному процесі.

Так, С. Лисенко, вивчаючи питання технологічного підходу до навчально-виховної діяльності, зазначає, що зміна термінів відбувалася в такій послідовності: «технологія в освіті», «технологія виховання», «технологія навчання», «технологія освіти», «педагогічна технологія» [5, с. 297].

Розкриваючи питання технологій управління педагогічним процесом у вищій школі, доцільно акцентувати увагу на особистісно орієнтованих технологіях, вимоги до яких задовольняють запити сучасної освіти. Зміст цих вимог містить такі положення:

- навчальний матеріал повинен забезпечувати виявлення змісту суб'єктного досвіду студента через включення в цей процес попереднього досвіду;
- у процесі навчання суб'єктний досвід студента необхідно постійно узгоджувати з науковим змістом отриманих знань;
- практикувати активне стимулювання студента до самооцінної освітньої діяльності, зміст і форми якої повинні забезпечувати йому можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження в процесі оволодіння знаннями;
- конструювання навчального матеріалу здійснювати таким чином, щоб студент зміг використати його зміст, вибрати відповідний вид та форму при виконанні завдань, рішенні задач тощо;
- викладач має систематично виявляти та оцінювати способи навчальної роботи, якими користується студент самостійно;
- забезпечувати суб'єктну діяльність студента.

Іншими словами, яким чином сучасний викладач має працювати зі студентом, щоб освіта для нього стала актуальною і набула життєвого сенсу? Який принцип взаємодії викладача і студента найбільш ефективно сприятиме формуванню суб'єктного досвіду останнього? Ці питання в однаковій мірі хвилюють як викладачів-практиків, так і вчених.

Коли ми говоримо про сучасні технології управління педагогічним процесом, то, перш за все, маємо на увазі професійну грамотність сучасного викладача, яка дозволяє йому усвідомити своє істинне покликання, оцінити свої потенційні можливості, аналізувати педагогічний процес з позиції кінцевого результату.

Переорієнтація освіти на розвиток особистості студента поставила перед викладачем складне завдання: реалізувати особистісний підхід у навчально-виховному процесі – зробити навчання сферою самоствердження особистості. Загальновідомо, що розвиток особистості – один з найбільш складних процесів у системі педагогічної діяльності. Складовими характеристиками цього процесу є:

- наявність у студентів вільного простору для дії – поля «впорядкованої свободи»;
- настанова на саморозвиток, в процесі якого здійснюється формування нових особистісних утворень;
- використання викладачем проблемних та творчих ситуацій, які вимагають якісно нового відтворення студентами напрацьованих засобів, навичок та вмій;
- можливість рефлексивного осмислення особистісних утворень та якісно нових засобів діяльності.

Реалізація вищезазначених складових характеристики розвитку особистості студента можлива за умови використання нового дидактичного принципу – принципу суб'єктності освіти, який має свою специфіку, не-вичерпні резерви для гуманізації свідомості суб'єктів навчально-виховного процесу.

Гуманізація педагогічної свідомості розглядається психологічною наукою як цілеспрямована модифікація сутнісної сфери в трьох основних напрямках:

- прийняття гуманних ціннісних орієнтацій, яке передбачає повагу до особистості, інтерес до її внутрішнього світу, готовність будувати свою діяльність з урахуванням можливостей та інтересів особистості, відмову від жорстких функціонально-рольових стереотипів сприйняття і розуміння її;
- перехід на суб'єктну позицію у сфері педагогічного процесу, який зумовлює готовність викладача до прийняття відповідальності за вибір мети і методів навчання;
- розвиток у викладачів самосприйняття, формування позитивної Я-концепції як в особистому, так і в професійному плані [3, с. 243].

У зв'язку з тим, що загальноприйнята класифікація особистісно орієнтова-

них технологій поки що відсутня, науковці і практики відносять до них такі, що характеризуються високою комунікативністю і передбачають активне включення студентів у пізнавальну діяльність, найбільш ефективно впливають на формування їхнього суб'єктного досвіду шляхом надання можливості вільно конструювати зміст спілкування в рамках відповідної теми.

Як приклад, наводимо процесуальну сторону особистісно орієнтованих технологій, які досить активно використовують у своїй педагогічній діяльності викладачі Інституту психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету:

«Теорія розв'язання винахідницьких завдань». Дана теорія базується на методах, в основу яких покладено систематизований вибір варіантів. Це – методи психологічної активізації творчості, які значно підвищують ефективність цього пошуку. До таких методів належать: метод «мозкової атаки», метод синектики та інші. Усі вони з успіхом можуть бути використані в роботі зі студентами на різних етапах навчально-виховного процесу.

«Розвиток творчої уяви». Основними завданнями даної технології є: формування систематичного та діалектичного мислення; розвиток креативності; засвоєння методів генерації нових оригінальних ідей; зниження психологічної інерції, звільнення від стереотипів мислення. Розвиток творчої уяви можливий за умови використання викладачем комплексу вправ, психотехнічних ігор, різних завдань, що долають психологічну інерцію, ламають стереотипи.

«Навчальне проектування» – це освітня технологія, спрямована на здобуття студентами знань у тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування в них специфічних умінь та навичок завдяки системній організації проблемно орієнтованого навчального пошуку.

Проектна технологія передбачає системне і послідовне моделювання вирішення проблемних ситуацій, які потребують від учасників навчального процесу пошукових зусиль, спрямованих на дослідження та розробку оптимальних шляхів створення проектів, їх неодмінний захист і аналіз результатів. Метод проектів допомагає формувати особистісні риси, які розвиваються лише в діяльності й не можуть бути засвоєні вербально. Під час роботи над проектом студенти набувають досвіду індивідуальної самостійної діяльності. Метод проектів:

- стимулює студентів до вирішення проблем, які потребують певної суми знань;

- розвиває критичне мислення;

- формує навички роботи з інформацією (студенти добирають потрібну інформацію, аналізують її, систематизують);

- допомагає вирішувати пізнавальні й творчі завдання в співпраці, де студенти виконують різні соціальні ролі.

Метод проектів допускає вирішення певної проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань і вмінь з різних галузей науки, творчих галузей.

«Створення ситуації успіху». Ситуація успіху – це суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком фізичної або моральної напруженості виконавця справи, творця явища. Для того, щоб кожен студент неодноразово пережив успіх, викладачеві необхідно знати суть даної педагогічної технології і вміти її використовувати на практиці.

«Сугестивна технологія» – малорозповсюджена. Дана технологія забезпечується викладачем через регуляцію психічного стану особи, що навчається. Релаксопедичне навчання здійснюється за допомогою ауто-тренінгу, основою якого є саморегуляція.

Важливим технологічним фактором управління педагогічними процесами в умовах гуманізації є спільна взаємодіюча діяльність суб'єктів навчально-виховного процесу, яка має набути особистісно орієнтованого характеру.

Загальновідомим є той факт, що будь-яка діяльність має певну мету, яка є ідеалізованим, визначеним наперед результатом її діяльності. Ви-значальною складовою діяльності є об'єкт. Перетворюючи цей об'єкт, можна досягти визначеної мети. Діяльність має не лише зовнішні атрибути спільності. За своїм внутрішнім змістом вона має бути взаємодіючою, такою, що потребує узгодженості в суспільних діях суб'єктів навчально-виховного процесу, передбачає їхнє співробітництво, виявлення їхніх особистісних функцій і, що найголовніше, відзначається турботою про людину.

Діяльність створює сприятливе підґрунтя для відносин, які, як правило, виконують виховну функцію. В умовах гуманізації управління педагогічним процесом відносини є істинним об'єктом педагогічної роботи.

Відносини – це не лише свідомий, вивірений зв'язок особистості з різними сторонами об'єктивної реальності, а й психічне утворення. Його сутністю є інтеграція результатів пізнання людиною якогось об'єкта дій-сності, емоційних та поведінкових відгуків її на цей об'єкт. Змінюючи систему відносин людини із суспільством, колективом, іншими людьми, ми змінюємо і особистість. Це відправне положення теорії відносин в умовах технологізації управління педагогічним процесом у вищій школі має стати дієвим інструментом для суб'єктів навчально-виховного процесу при ви-значенні ролей (функцій) та їхніх рольових взаємодій.

Найповнішу характеристику відносин у педагогічному аспекті ми знаходимо в А. Макаренка: «... ми завжди маємо справу з відносинами, оскільки саме відносини становлять справжній об'єкт нашої педагогічної роботи, оскільки перед нами завжди стоїть подвійний об'єкт – особа і суспільство. Вилучити особу, ізолювати її, витягти її з відносин ніяк не- можливо, технічно неможливо, отже, неможливо собі уявити й еволюцію окремої особи, а можна уявити собі тільки еволюцію відносин» [6, с. 81].

Для того, щоб ефективно впливати на моральне формування особистості, на формування моральних відносин (їх в психології розглядають як сукупність практичних суб'єктивних залежностей між людьми, суспільством та індивідами, що опосередковуються і регулюються моральними нормами), необхідно:

- ◎ враховувати, чи стане діяльність, яку ми організуємо, платформою для розгортання гуманних взаємовідносин і до яких вчинків спонукатиме особистість;
- ◎ знати, які відносини забезпечують формування соціально цінних гуманістичних якостей і рис особистості та спрямовувати їх у потрібне русло.

З огляду на вищесказане, зазначимо: зміст діяльності кожного суб'єкта навчально-виховного процесу впливає на характер взаємин у колективі. Взаємовідносини (взаємини) – це специфічний вид ставлення людини до людини, в якому проявляється можливість безпосереднього (або опосередкованого технічними засобами) одночасно віддаленого відповідного власного ставлення. Серцевину людського життя становлять взаємовідносини з іншими людьми, оскільки «людина – це люди у їхніх взаєминах не з одним. Найперша з умов життя – це інша людина» [6, с. 230].

Отже, становлення гуманних взаємин учасників навчально-виховного процесу можливе за умови гуманізації освітнього середовища, якому в системі управління вищевказаним процесом відведена провідна роль.

Таким чином, узагальнюючи теоретичний аналіз наукової психолого-педагогічної літератури з окресленого питання та результати проведеного дослідження, можна зазначити, що впровадження в практику вищої школи якісно нових тех-

нологій управління педагогічним процесом істотно впливає на гуманізацію всіх складових діяльності викладача, який працює в нових гуманістичних категоріях; гуманізацію навчально-виховного процесу, орієнтованого на виховання гармонійно розвиненої особистості, спроможної адаптуватися до мінливого сучасного соціуму.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів XXI століття / В. Андрущенко, В. Бондар // Вища освіта України. – 2009. – №4. – С. 17-23.
2. Крижко В.В. Антологія аксіологічної парадигми освіти: навч. посіб. [для студ. пед. ун-тів, магістрів, директорів шкіл, працівників закл. освіти] / В. Крижко. – К.: Освіта України, 2005. – 440 с.
3. Культурологічні та психолого-педагогічні проблеми гуманізації освіти: наук.-метод. зб. / За ред. Г.О. Балла. – К.-Рівне: Ліста-М, 2003. – Вип. 2 – 156 с.
4. Кушнір В.А. Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / В.А. Кушнір. – К., 2003. – 40 с.
5. Лисенко С.А. Технологічний підхід до навчально-виховної діяльності: історичний аспект та вимоги сьогодення: зб. наук. пр. / С.А. Лисенко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах / редкол.: Т.І. Суценок (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя. – 2009. – Вип.3(59). – С. 294-301.
6. Макаренко А.С. Некоторые выводы из педагогического опыта. – Сочинения в 7-ми томах / А.С. Макаренко. – М.: Изд-во АПН, 1960. – Т.5. – С. 229-231.
7. Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубчинського. – Харків: ШКОЛА, 2006. – 1008 с.

А.Н. Крамаренко

Бердянський державний педагогічний університет, Бердянськ

ТЕХНОЛОГИИ УПРАВЛЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИМ ПРОЦЕССОМ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статті розкривається теоретичний аспект технологій управління педагогічним процесом в вищій школі. Доказано, що впровадження в практику вищої школи якісно нових технологій управління педагогічним процесом суттєво впливає на гуманізацію всіх складових діяльності вчителя.

Ключевые слова: технология, технологии управления педагогическим процессом, лично-стно ориентированные технологии, гуманизация педагогического сознания.

A. Kramarenko

Berdyansk state pedagogical university, Berdyansk

TECHNOLOGIES OF MANAGEMENT OF PEDAGOGICAL PROCESS AT HIGHER SCHOOL: THEORETICAL ASPECT

The article deals with theoretical aspects of technology management teaching process in higher education. It is proved that implementation of new pedagogical technologies into the management of high school significantly affects the humanization of all the components of teachers' activity.

Key words: technology, technology management teaching process, humanization, pedagogical technologies.